

Dr hab. inż. arch. Teresa Bardzińska-Bonenberg, prof. UAP
Wydział Architektury i Wzornictwa
Uniwersytetu Urbanistycznego w Poznaniu

RECENZJA

**pracy doktorskiej p.t. “Ewolucja twórczości Władysława Sowickiego (1911-1954) w kontekście rozwoju tendencji architektonicznych i artystycznych lat trzydziestych dwudziestolecia międzywojennego oraz Polski powojennej do roku 1954”,
której autorką jest mgr szt. arch. wewnątrz Agata Wereszczyńska,
promotorem prof. dr hab. inż. arch. Marek Pabich**

1. Charakterystyka formalna pracy

Praca zawiera 191 stron, 180 ilustracji, z których większość stanowią niepublikowane materiały z prywatnych źródeł. Pozostałe, to kopie zdjęć z czasopism architektonicznych przed- i powojennych, archiwów i prasy codziennej. Bibliografia obejmuje około 170 nienumerowanych pozycji książkowych, 35 artykułów w recenzowanych naukowych czasopismach, 10 odwołań do stron internetowych: publikacji książek, artykułów, katalogów wystaw i stron muzeów. Przypisy dolne w liczbie 517 zawierają rozwinięcia tekstu i wyjaśnienia, a także odniesienia do pozycji literatury. Zarówno przypisy jak bibliografia są opracowane w sposób właściwy.

Pracę rozpoczyna „Wprowadzenie”, w którym jest uzasadniony wybór tematu, sprecyzowany jest przedmiot badań i cel badań. Następnie przedstawiona jest struktura pracy oraz jej zakres czasowy i przestrzenny. Rozdział poświęcony zastosowanej metodyce pracy i aktualnemu stanowi badań zamyka pierwszą część dysertacji. Jest ona klarowna, cele pracy i przyjęte metody badawcze odpowiadają charakterowi pracy.

W pierwszym rozdziale Autorka zarysowuje tło historyczne tj. wydarzenia polityczne i społeczne jakie zachodziły w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego, przez wojnę i pierwszą dziesiątkę powojennych lat, oraz istniejące w tamtym czasie trendy w polskiej sztuce i w architekturze. Istotną część stanowi tutaj opis środowisk akademickich, zawodowych i zrzeszeń twórców w Krakowie i Warszawie; miastach, gdzie kształcił się i zaczynał pracę zawodową Władysław Sowicki. Bogactwo życia intelektualnego i różnorodna twórczość stanowią kanwę na której Autorka zarysowuje Jego losy i dokonania.

Rozdział drugi rozwija temat środowisk, w których kształtowała się osobowość twórcza Władysława Sowickiego. Wymienione są tu chronologicznie jego pierwsze fascynacje sztuką, najważniejsze sukcesy

projektowe i realizacyjne oraz wystawy prac. W rozdziale jest też krótka charakterystyka grup artystów, organizacji i instytucji z którymi współpracował. Istotnym elementem są odniesienia (w przypisach) do życiorysów profesorów, kolegów, współpracowników z którymi tworzył projekty architektoniczne, projekty wnętrz, detale, sztukę użytkową. Autorka wyróżnia tu dwie istotne cezury. Są nimi: ukończenie studiów i przeniesienie się do Warszawy oraz wybuch drugiej wojny światowej. W przypadku okresu powojennego zmianie uległo nie tylko miejsce zamieszkania Władysława Sowickiego, którym staje się Łódź, ale również ideologia i struktury, w których przyszło działać twórcom.

Zasadnicze wartości poznawcze wnoszą rozdziały III, IV i V. Poświęcone są one analizie projektów i realizacji z zakresu twórczości architektonicznej, wnętrza i artystycznej. Autorka odnosi analizowane dzieła autorstwa Władysława Sowickiego do trendów artystycznych o ogólnoeuropejskim zasięgu i recypowanych w różnym stopniu w Polsce. Zestawia fotografie, szkice i fragmenty teoretycznych rozważań z pracami i wypowiedziami Władysława Sowickiego. Dociera do wykonanych po wojnie i nagrodzonych w Ameryce doskonałych projektów mebli. Socrealizm, ideologiczne korygowanie twórczości i stopniowo rosnące ograniczenia materiałowe, potęgowały w środowisku twórców świadomość oddalania się od Europy. Widoczne stało się także przy analizie dzieł Władysława Sowickiego.

Podział na okresy przedwojenny, wojenny, a zwłaszcza powojenny z jego złożonością, stanowi szkielet tych rozdziałów. Materiał ilustracyjny pochodzi z wielu źródeł i zasobów. Podzielony został na trzy części w czytelny sposób ilustrujące trzy główne nurty twórczości Władysława Sowickiego.

Rozdział III jest poświęcony architekturze i architekturze wnętrz. Mgr szt., arch. wnętrz Agata Wereszczyńska dotarła do wielu materiałów zdjęciowych i notatek archiwalnych publikowanych i niepublikowanych mówiących także o recepcji rozwiązań konkursowych i realizacji. Autorka śledzi również losy elementów niedokończonych dzieł.

Rozdział IV dotyczy projektów i realizacji mebli. Tak jak poprzednio, działalność Władysława Sowickiego zarysowana jest na tle wydarzeń w środowisku twórców. Wczesne włączenie się w latach 30. w prace Spółdzielni „Ład” określa również późniejszą, powojenną działalność Władysława Sowickiego ewoluującą wraz ze zmianami zachodzącymi w Spółdzielni. Meble zaprojektowane na konkurs do USA stanowią, słusznie przez Autorkę akcentowany, element twórczości.

Rozdział V – Sztuka użytkowa. Rozdział ten prezentuje twórczość bardzo różnorodną, świadczącą o wszechstronności Twórcy. Metaloplastyka, ceramika, znaki-piktogramy, biżuteria, lalki – wszystko jest dopełnieniem przestrzeni tworzonych w różnych okresach: przed wojną i po niej. Usystematyzowanie tego trudnego, zdywersyfikowanego materiału zostało przeprowadzone w sposób właściwy.

Rozdział „Zakończenie” podsumowuje całość badań odnosząc je do tła jakim jest przed- i powojenna sytuacja twórców i artystów polskich.

Pracę uzupełniają: życiorys, kalendarium życia zawodowego i twórczości oraz spis ilustracji i ich źródeł oraz bibliografia.

Na szczególną uwagę, zdaniem recenzentki, zasługuje zakres poszukiwań materiałów, artefaktów, projektów i zdjęć. Wśród znalezionych i analizowanych źródeł są dokumenty opublikowane i znajdujące się w archiwach w USA i w Polsce, w tym w rodzinnym archiwum Autorki. Informacje uzyskiwane były także drogą wywiadów z osobami mogącymi rzucić światło na życie i działalność Władysława Sowickiego.

Zdaniem recenzentki rozbudowane Kalendarium, komentowane dodatkowo przypisami, jest cennym uzupełnieniem umożliwiającym sprawne poruszanie się w twórczości obejmującej ona czasy przełomów historycznych i zmiany estetycznych kanonów.

Scharakteryzowana powyżej praca posiada czytelną konstrukcję a układ rozdziałów odzwierciedla logiczny porządek prowadzenia dogłębnych, zdaniem recenzentki, badań.

Pod względem formalnym dysertacja pani mgr inż. arch. Agaty Wereszczyńskiej spełnia wymagania pracy doktorskiej.

2. Ocena merytoryczna pracy

Zarysowany we Wprowadzeniu układ pracy, zakres czasowy i przestrzenny pracy i metodyka odpowiadają tematowi i wielokierunkowości badań.

O wysokiej wartości pracy przesądza precyzyjne zarysowanie wydarzeń historycznych i zjawisk artystycznych, które wpłynęły na drogę twórczą Władysława Sowickiego. Początki jej przypadają na czas artystycznego fermentu w Krakowie. Wielość dróg i postaw artystycznych, w tym fascynująca młodego studenta postać Stanisława Szukalskiego pozwoliły, zarówno podczas lat krakowskich jak i studiów w Warszawie, poruszać się w wielowymiarowym, bogatym świecie sztuki dwudziestolecia międzywojennego. Na uwagę zasługuje ten właśnie wątek badań. Szukalski, przybysz ze środowisk artystycznych Chicago i Paryża, uczestnik wojny burskiej głosząc bezkompromisowe hasła artystyczne, związane między innymi ze słowiańszczyzną, skupił wokół siebie grupę młodzieży – Szczep Szukalszczyków Herbu „Rogate Serce” do którego należał Władysław Sowicki. Jak pisze Autorka: „Obok komentarzy uznających twórczość członków Szczepu za wartościową i rokującą na przyszłość pojawiały się opinie negatywne, krytykujące prace szczepowców” (s.34).

Intensywna praca twórcza, uczestnictwo w wystawach na terenie Polski i nauka w krakowskiej Szkole Sztuk Zdobniczych były znakomitym początkiem życia artystycznego, ale też zawodowego. Wydaje się że ślady

twórczości tego okresu można odnaleźć w wiele lat później, patrząc na formy znaczków, biżuterii i wisiorów okresu socrealizmu... (s. 141-147)

Bardzo celnie scharakteryzowany został przez Autorkę okres warszawski: studia na ASP, w pracowniach wymagających talentu ale i znajomości rzemiosła i polskiego folkloru. Udział w konkursach o bardzo różnej tematyce zaowocował współpracą z awangardową Spółdzielnią „Ład”, której celem było stworzenie kanonu nowoczesnych wnętrz o różnym przeznaczeniu.

Projekty architektoniczne, jakie najczęściej we współudziale, wykonywał Władysław Sowicki, analizowane są w dysertacji na tle przedwojennej, a potem powojennej i obowiązującej, socrealistycznej linii kreacji przestrzeni. Przed wojną, jak zauważa Autorka, prace konkursowe okresu warszawskiego cechowało łączenie modernistycznej koncepcji architektury z jej charakterystycznymi odniesieniami do Art Deco, wrażliwością na krajobraz i stylizowanym detalem architektonicznym. Liczne nagrody i wysokie miejsca zajmowane przez zespoły projektowe, w których pracował, świadczą o randze tworzonej architektury.

W tej części dysertacji zwracają uwagę celne porównania ze zrealizowanymi, bądź zaprojektowanymi przez przedwojennych „tuzów” architektury światowej i polskiej. Jest to istotna część kwerend przeprowadzonych przez Autorkę. Znaczna liczba zaprezentowanych projektów i realizacji wnętrz użyteczności publicznej, powojennych dekoracji ulic i placów, również powojennych ekspozycji na Targach Poznańskich jest rezultatem szerokich poszukiwań w bibliotekach, archiwach państwowych, branżowych i prywatnych oraz w drukach ulotnych przed i powojennych. Materiał przedstawiony przez mgr szt. arch. wnętrz Agatę Wereszczyńską mówi dobitnie o przemianach tamtych lat, sytuacji projektantów i o osobowości twórczej Władysława Sowickiego.

Trudne czasy wojenne przeżyte w okupowanej Warszawie, gdy Władysław Sowicki pracował jako dekorator, zostały przez Autorkę odtworzone na podstawie relacji i archiwum Rodziny. Jak się okazało, wyniesiona z krakowskiej szkoły znajomość materiału i rzemiosła pozwoliła na uzyskanie patentu wzoru butów na drewnianej podeszwie.

Jak zauważa Autorka, wojna przerwała wątek dydaktyczny w życiu zawodowym Władysława Sowickiego, wątek rozpoczęty jeszcze w trakcie studiów na warszawskiej ASP, gdzie został asystentem ówczesnego rektora profesora Wojciecha Jastrzębowski.

Jak wynika z zaprezentowanego materiału, Władysław Sowicki najpełniej wypowiedział się w projektach mebli – niesłychanie pomysłowych i nowoczesnych w dzisiejszym pojęciu. Ta część pracy jest doskonale opracowana przez Autorkę. Stało się to zapewne dzięki dobrze zachowanej dokumentacji, ale także wartości analizowanego materiału. Szczegółowe opisy technicznych rozwiązań, dotarcie do źródeł mówiących o współpracownikach

i losach gotowych produktów stanowi o roli, jaką zwłaszcza w powojennym meblarstwie, odegrał Władysław Sowicki.

Wyraźnie zarysowana jest cezura stylistyki przed- i powojennych rozwiązań mebli. Pierwsze zawierają znaczny ładunek ekspresji, elementy abstrakcji, noszą wyraźny odcisk osobowości ich Twórcy. Meble powojenne odwołują się do ludowych, coraz bardziej „cepeliowskich” form, co dokumentują fotografie. Odstępstwem od tej linii i powrotem do ludowskiego myślenia są meble projektowane na konkurs i docenione przez jury w MoMa, w Nowym Jorku w 1952, gdzie Władysław Sowicki otrzymał pierwszą nagrodę. Zestawienie stylistyki mebli wykonywanych przez Władysława Sowickiego w latach 50 na polski rynek z projektem na omawiany konkurs unaocznia dwoistość tamtego czasu: rozziw między twórczą świadomością artysty a jego samokontrolą w warunkach ograniczeń ideowych i materiałowych.

Powojenna działalność projektowa posiada bogatszą dokumentację także za sprawą podejmowanych przez Władysława Sowickiego tematów. Stoiska na Targach Poznańskich, dekoracje ulic i placów „z okazji” były komentowane i fotografowane przez lokalną i branżową prasę. Przekaz jest więc, jak wynika z załączonej bibliografii, pełniejszy. Autorka mogła czerpać informacje z roczników wydawnictw artystycznych, katalogów wystaw, z prasy donoszącej o sukcesach – co w pełni wykorzystała. Ponadto zachowały się legitymacje i inne dokumenty, potwierdzające członkostwo w związkach zawodowych i stowarzyszeniach artystów i aktywny w nich udział.

Autorka z dużą rozważą pisze o okresie socrealizmu i realiach życia twórców. Z jednej strony radość pierwszych lat powojennych akceptująca, do pewnego momentu, dobrze „okraszane” slogany i zapewnienia o wspanialej przyszłości. Z drugiej niepokojący postęp centralnego sterowania i politycznych uwikłań w dziedzinie poczynań artystycznych. To wszystko w sytuacji braków i niedoborów materiałów i urządzeń. Podwójne życie z tworzeniem do szuflady (s. 126) – jak pisze Autorka było udziałem twórców.

W okresie powojennym, zwłaszcza w czasach stalinizmu, Władysław Sowicki projektował detale architektoniczne: modną wówczas metaloplastykę, która pełniła różne dekoracyjne funkcje we wnętrzach, ale wykorzystywana była także w wyrobie biżuterii. Plakat staje się również jedną z form wypowiedzi artystycznej.

W tym kontekście ciekawie zarysowuje się powrót Władysława Sowickiego do projektowania i realizacji figurek-zabawek i figurek-bibelotów. Tradycja wywiedziona z krakowskich Emausów, kontynuowana w latach 30. XX w. w warszawskiej ASP znajduje nowe ujęcie i nowe formy. Materiałami są, obok tradycyjnego, malowanego drewna, „plastiki”, drut izolowany, tkanina...

Ta ciekawa, wielokierunkowa twórczość urywa się nagle w 1954 roku w momencie przedwczesnej śmierci Władysława Sowickiego

Temat podjęty przez Autorkę jest bardzo aktualny z kilku względów.

- Nie zniszczone kataklizmami XX wieku (w tym zmieniającymi się modami) dokumentacje i dokonania artystyczne są szczególnie cenne i powinny być opracowywane i publikowane.
- Ślady twórczości architektonicznej i artystycznej grup i środowisk twórczych, często efemerycznych, lecz zostawiających trwały ślad w dziełach ich członków i uczniów znikają z odchodzeniem świadków w środowiskach artystycznych dwóch najważniejszych polskich ośrodków sztuki: Krakowa i Warszawy, w czasach przed II wojną światową jest przedsięwzięciem cennym. Tym cenniejszym że dzieje się to przez pryzmat poczynił młodego twórcy Władysława Sowickiego.
- Okres powojenny cechowały skomplikowane relacje nowej administracji państwowej i przedwojennych artystów – najlepszą dokumentacją tego stanu rzeczy są analizowane w pracy dzieła Władysława Sowickiego
- Przywrócenie historii architektury, architekturze wnętrz oraz wzornictwu, osoby Władysława Sowickiego i jego dzieł jest ważne dla całokształtu wiedzy o pracy twórców tamtego okresu.

Badania, które przeprowadziła mgr szt., arch. wnętrz Agata Wereszczyńska stanowią bardzo ważny wkład w aktualną wiedzę o czasach, sztuce i ludziach okresu przed- i powojennego. Praca mgr szt. arch. wnętrz Agaty Wereszczyńskiej uzupełnia luki poznawcze w dokumentacji minionych dekad. Bardzo wysoko oceniam wkład Autorki w odzyskanie, z bardzo różnych źródeł, informacji które pozwoliły na pokazanie rozwoju twórczego Władysława Sowickiego na tle starannie zarysowanych wydarzeń historycznych i przemian, jakich doświadczyło środowisko twórców, w okresie od lat trzydziestych do pięćdziesiątych XX wieku. Ponadto wszystkie zachowane ważniejsze projekty architektoniczne Władysława Sowickiego Autorka osadza w kontekście historycznym z uwzględnieniem trendów europejskich i lokalnych fascynacji polskich twórców.

Z powodów przytoczonych powyżej praca powinna być wydana drukiem.

3. Uwagi szczegółowe

1. Praca przygotowana została bardzo starannie, na szczególną uwagę zasługuje prowadzenie przypisów, które w doskonały sposób uzupełniają tekst nie ingerując w jego spójność.
2. Koncepcja modnego dziś „mebla dla singla”, człowieka przeprowadzającego się często i przenoszącego swój składany „kombajn” meblowy została wyprzedzona o dekady projektem „szafy kawalera” Władysława Sowickiego. Zniszczony stosunkowo niedawno jedyny egzemplarz tego mebla - zwycięzcy konkursu w MoMa z 1952 powinien

zostać zrekonstruowany w formie modelu w skali. Mogłoby to dać asumpt do rozwinięcia tego tematu projektowego w Instytucie Architektury, na Wydziale Wydziale Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska Politechniki Łódzkiej.

3. Pracę i warsztat naukowy Autorki niewątpliwie wzbogaciłoby podanie informacji z przeprowadzonych wywiadów w formie przyjętej w pracach badawczych. Wywiad biograficzny jest ważnym źródłem informacji, a rzetelność badacza stanowi rękojmię prawdziwej informacji.
4. Jedynym mankamentem edycji tej pracy, jaki zauważyła recenzentka, to nie zawsze precyzyjnie opisane materiały graficzne. Chodzi o autorów kolejnych dzieł – w pracy są przytaczane prace Władysława Sowickiego, ale także jego kolegów, mistrzów, profesorów. Tu czasem powstają wątpliwości.

Wniosek końcowy

Pracę oceniam bardzo pozytywnie, a przeprowadzona analiza jej struktury i zawartości merytorycznej stwarza podstawę do stwierdzenia, że dysertacja naukowa, której autorką jest pani mgr szt. arch. wnętrz Agata Wereszczyńska spełnia warunki ustanowione dla prac doktorskich i wnoszę o dopuszczenie jej do publicznej obrony na w Instytucie Architektury, na Wydziale Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska Politechniki Łódzkiej.

Poznań, 28.01.2016.

